

Z BRATISLAVSKEJ FILOZOFICKEJ FAKULTY NA SORBONU

Vydavateľstvo SAV v Bratislave vydalo v r.1956 hutnú, 140 stránkovú knižočku *O reforme vied*, obsahujúcu dvadsať rôznych textov jedného z najvýznamnejších novovekých filozofov G.W.Leibniza. Texty vybral, preložil, úvod a poznámky k nim napísal Ján Šebestík. Niekoľko generácií študentov filozofie ho malo možnosť poznať iba po mene, ako prekladateľa a komentátora týchto textov. Po tridsiatich štyroch rokoch sa J.Šebestík znovu predstavil slovenskej filozofickej verejnosti. V novembri r.1990 predniesol členom Slovenského filozofického združenia a iným záujemcom dve prednášky o analytickej filozofii. Pri tejto príležitosti sme mu položili niekoľko otázok.

Narodil si sa a vyrástol na Morave, kde si aj maturoval (v ktorom meste?). Prečo si dal prednosť štúdiu filozofie v Bratislave pred štúdiom v Prahe alebo v Brne?

Maturoval som r.1950 v Uhorskom Brode, kde som aj vyrástol. Do Bratislavy som išiel študovať len preto, že iba Bratislava ma prijala. Na prijímacom pohovore v Brne mi povedali, že pre mňa nemajú miesto, ale že by som to mohol skúsiť na Vysokej banskej v Ostrave, na čo som nemal chuť. Pritom som nemal ten najhorší posudok. Koncom prázdnin som sa dozvedel, že v Bratislave ešte prijímajú. Išiel som teda do Bratislavy, kde ma veľmi milo prijali a o týžden som sa mohol zapísať na filozofiu.

Študoval si na FFUK v prvej polovici päťdesiatych rokov. V ktorom roku si absolvoval štúdium? Študoval si "čistú" filozofiu alebo filozofiu v kombinácii s nejakým iným predmetom? Čo si robil po absolvovaní FFUK?

Na FFUK som študoval štyri roky (1950-54) filozofiu a literárnu vedu. Prvý rok som študoval najmä literatúru, no postupne sa môj hlavný záujem presúval na filozofiu napriek situácii, v ktorej sa filozofia vtedy nachádzala. Bolo nás v ročníku tuším deväť-desiat filozofov; ja som bol jediný nestraník. Moji kolegovia už vtedy zastávali rozličné funkcie. Mal som šťastie: politicky som sa výrazne neprejavoval - myslel som si svoje, ako väčšina študentov, a usiloval som sa vydržať na fakulte bez toho, že by som sa režimom kompromitoval. V Bratislave to bolo celkom možné, pokiaľ človek nebol priamo zaradený medzi "nepriateľov ľudu", ako sa to stalo napríklad priateľovi Kornelovi Földvárimu. V Prahe to bolo podstatne horšie, tam vládol na fakulte strach a teror.

Po absolvovaní som sa vďaka Igorovi Hrušovskému dostal do Filozofického ústavu SAV. Sedával som v jednej miestnosti s Teodorom Münzom, vedľa mala pracovňu Elena Várossová, hore Ján Bodnár a veľmi dobre sme si rozumeli. Pracoval som vtedy predovšetkým na preklade Leibniza; s matematickými a fyzikálnymi textami mi pomáhal Egon Holländer, ktorý neskôr emigroval do Izraela a ktorý je dnes pod menom Shlomo Ben Abraham profesorom na univerzite v Beershebe.

Ktorí učitelia Ti najviac utkveli v pamäti? Od ktorého z nich si sa najviac naučil?

Vo filozofii som sa najviac naučil od V.Filkorna. I. Hrušovský mi počas štúdií

pripadal príliš pozitivistický a abstraktný. Vždy som si ho vážil, ale trvalo to niekoľko rokov, kým som pochopil, o čo mu išlo, a až oveľa neskôr, vo Francúzsku som prišiel na chuť jeho novopozitivismu. V. Filkorn začínal vtedy ako mladý asistent a mal celkom iný filozofický štýl ako ostatní. Jeho semináre boli azda jediné, na ktorých sa nehovorilo frázami, ale filozoficky o filozofických problémoch. Jeho *Predheglovská logika* bola niečo ako zjavenie, v tých rokoch to bola jediná kniha, v ktorej sa uplatňovala určitá koncepcia a v ktorej sa argumentovalo. Čo potom Filkorn robil ďalej v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, viem len z druhej-tretej ruky. Zdá sa, že z mladého filozofa sa stal funkcionár vedy; vďaka sametovej revolúcii sa zase bude môcť vrátiť k filozofii.

Veľa som sa naučil na fakulte od profesorov iných predmetov, napríklad po francúzsky od pani Forgáčovej. Francúzsku literatúru vtedy ešte mohol učiť Jozef Felix, svetové literatúry Milan Pišút. Chodieval som tiež na prednášky Václava Mencla o gotickom umení a v treťom ročníku tuším aj na prírodovedeckú fakultu na teóriu množín. Už v prvom ročníku som sa spriatelil s Antonom Vantuchom, bol vtedy asistentom v románskom seminári a ja som bol priam posadnutý románskym svetom. S Vantuchom som sa stretával veľmi často, viedli sme literárno-filozofické rozhovory a naše priateľstvo trvá až doteraz.

Na bratislavskej fakulte to teda nebolo najhoršie, ak odhliadneme od predmetov ako Dejiny VKS(b), hismat a pod. V Bratislave som sa cítil dobre a postupne som spoznal okruh ľudí, s ktorými sa dalo hovoriť a ktorých som mal rád.

Prečo si sa rozhodol emigrovať a prečo práve do Francúzska?

Emigrovať znamená čosi ako dať si prioperovať nový mozog. Hoci som sa na ňu podvedome vlastne pripravoval, prišla nečakane, v podobe zájazdu do východného Nemecka, organizovaného Akadémiou. Stačil celkom malý podnet, aby som využil príležitosť, nasadol do S-Bahn a ocitol sa v tom novom a neznámom svete. Prečo emigrácia? Potreboval som bytostne, fyzicky ísť preč, vidieť svet, vyskúšať, ako sa tam osvedčím, poznať iných ľudí, iné krajiny, naučiť sa jazyky. Nikoho som v tej polovici sveta nepoznal, bol to doslova skok do neznáma. Ak emigrovať, tak do Francúzska. Nemecko bolo vtedy, v roku 1956, rozbité fyzicky a morálne, Anglicko ma príliš nepriťahovalo. Len som si myslel, že vo Francúzsku nebudem môcť ostať a že potom pôjdem do Spojených štátov. Stal sa malý zázrak - ostal som v Paríži. Strávil som rok aj v Nemecku, najmä v Mníchove, kde som sa zapísal na univerzitu a dostal som sa tak do styku so západnou filozofiou. Vtedy tam pôsobil Wenzel a Demp; Scholzov žiak Britzelmayer organizoval seminár "logistiky", kde som aj mal referát o Filkornovej knižke.

Ako hodnotíš svoje štúdium na FFUK z hľadiska požiadaviek, ktoré na Teba kladlo francúzske filozofické prostredie?

Vo Francúzsku som si najprv za dva roky zopakoval bežný filozofický kurz, ktorý som zakončil licenciatúrou. Hneď po príchode do Paríža, kde som dostal štipendium, som zistil, že s tým, čo viem, by som sa ďaleko nedostal. Znova som si sadol do školskej lavice, písal seminárne úlohy, chodil na cvičenia z psychológie a prekladal z latinčiny do francúzštiny svätého Tomáša, ale najmä študoval Kanta, Descarta,

Aristotela. Bol to tvrdý, ale plodný rok. Na jednej z posledných skúšok ma skúšal Canguilhem, ktorý bol všeobecným postrachom študentov, a akosi si ma obľúbil. Prijal ma do doktorantského seminára, jedného z najexkluzívnejších v Paríži, ponúkol mi miesto tajomníka na Inštitúte pre dejiny vied, našiel mi tému pre dizertačnú prácu - o Bolzanovi - a napokon ma dostal ako vedeckého pracovníka do Centre National de la Recherche Scientifique (C.N.R.S.), ktorý je inštitúciou zodpovedajúcou Slovenskej akadémii vied (francúzska Akadémia by sa dala prirovnať k zboru akademikov).

FFUK bola v porovnaní so Sorbonou čosi ako prípravka. Stratili sme vtedy veľa času leninsko-stalinským zdokonaľovaním marxizmu. Lenže ani to nebolo úplne zbytočné: keď v r. 1968 došlo k študentským nepokojom v Paríži a dlhé mesiace sa diskutovalo na verejnosti, na Sorbone, v podnikoch, vo všetkých možných inštitúciách, tak ja, nemarxista, som toho o marxizme vedel podstatne viac ako moji marxizujúci kolegovia.

Čo sa filozofického štúdia týka, treba azda pripomenúť, že vo Francúzsku sú dva druhy skúšok: písomné a ústne, a na ústnu možno ísť až po úspešnej písomke. Preto sa aj štúdium zameriava do značnej miery na písomný prejav. Písomky sú v zásade anonymné. Už tento moment znamená, že študent musí byť podstatne lepšie pripravený ako u nás. Na ústnych skúškach sa často ide do detailov, len si tak spomínam, ako ma Fraisse preháňal pri skúške z psychológie zvierat (mimochoďom, jediná skúška na FFUK, ktorá sa približovala francúzskym normám, bola z psychológie, u Jurovského). S priateľmi sme porovnávali to, čo vie u nás univerzitný asistent, s tým, čo vie vo Francúzsku približne dobrý maturant. A zdalo sa mi, že tá istá situácia bola aj v matematike a v prírodných vedách. Navrhoval by som preto zvýšiť nároky na študentov, sprísniť skúšky. Budú musieť teraz obstáť v ostrom konkurenčnom boji.

Mohol by si našim čitateľom stručne opísať svoju odbornú dráhu vo Francúzsku? Kde teraz pracuješ?

Od roku 1963 pracujem v Centre National de la Recherche Scientifique v Paríži. Na rozdiel od Slovenskej akadémie vied Centre nemá pracovne pre vedeckých pracovníkov (na Sorbone a v parížskych univerzitách je to podobné: profesori nemajú svoje kancelárie; na vidieku je to trochu lepšie). Ľudia pracujú doma a v knižniciach. Každý vedecký pracovník patrí do určitej pracovnej skupiny a musí sa zúčastňovať na seminároch. Ja som bol v Canguilhemovej skupine, ktorú neskôr prevzala Suzanne Bachelardová, Gastonova dcéra. U nej som aj robil štátny doktorát v r.1974. Popri zamestnaní na C.N.R.S. (moje pracovisko bolo stále na Ústave pre dejiny vied) som robil niekoľko rokov asistenta na rôznych parížskych univerzitách, predovšetkým u jediného francúzskeho logika tých čias Rogera Martina. Nejaký čas som prednášal aj na univerzite Paríž XII a tam sa postupne utvorila naša pracovná skupina s Antoniou Soulezovou. O jej vznik sa mimoriadne zaslúžil aj náš kalifornský priateľ John Vickers, špecialista na pravdepodobnostnú logiku.

Posledné roky som na Ústave pre dejiny vied, stále v C.N.R.S., kde som vedúcim výskumu (directeur de recherche).

Čo si uverejnil vo Francúzsku a inde v zahraničí? Stihol si na Slovensku publikovať aj niečo iného ako spomenutý preklad Leibniza?

Okrem prekladu Leibniza som na Slovensku nepublikoval takmer nič. Žiadali odomňa článok o Anti-Dühringu do Nového slova, ale akosi sa im nepáčil, vraj mohol vzbudiť dojem, že Engels bol proti režimu, a vrátili mi ho.

Vo Francúzsku a inde som publikoval mnoho článkov. Z najdôležitejších je to azda dlhá štúdia o začiatkoch technológie, napísaná s kolegom Jacquom Guillermom (časopis Thalés 1966-68). Je to jedna z prvých prác o vzniku technológie ako vedy v XVIII. storočí. K tejto tematike a k filozofii techniky som sa potom ešte niekoľkokrát vrátil. Moje životné dielo je kniha o Bolzanovej logike a matematike, na ktorú som mal aj subvenciu. Mala výjsť k 200. výročiu jeho narodenia v roku 1981, ale z finančných dôvodov z toho zišlo napriek tomu, že som mal veľmi vplyvných priaznivcov. Výjde však tohto roku na jeseň.

Písal som aj o Leibnizovi (málo), o Bolzanovi, o tzv. rakúskej filozofii, o Viedenskom krúžku a o spriaznených smeroch (Twardowski, Paul Valéry, Zdeněk Reichl) a aj o Patočkovi. Vždy som sa usiloval objavovať poklady v minulosti: čítať starých autorov, ako ich nikto nečítal, a objavovať tých, ktorých si nikto nevšimol a ktorí sú dnes pre nás dôležití. Bolzano je taký typický prípad, považovaný za marginálneho aj tými, ktorí ho čítali, hoci ide o jedného z klasikov, ktorého možno porovnávať s Lockom, Descartom, Kantom. Veľkú pozornosť som venoval aj iným "marginálnym" autorom: belgicko-francúzskemu technológovi Gérardovi-Josephovi Christianovi, ktorého som doslova objavil, Charlesovi Babbageovi, vynálezcovi moderných počítačacích strojov, ktorý je jedným z prvých filozofov priemyselnej revolúcie a o ktorom objemná Puršova kniha (*Průmyslová revoluce*, Praha, 1973) nevie vôbec nič; o Zdeňkovi Reichlovi, českom filozofovi, ktorý v roku 1941 vydal v Prahe "jednu provzdy" *Quodlibet*, o ktorom sa takmer nič nevie a ktorý podľa môjho názoru predstavuje ideálne zavŕšenie Viedenského krúžku a Wittgensteinovho *Traktátu*.

S Antóniou Soulezovou som usporiadal v Paríži dve veľké konferencie: v roku 1983 o Viedenskom krúžku a v roku 1989 výročnú konferenciu o Wittgensteinovi. Na prvú prišli okrem osobností ako Robert S.Cohen, Brian McGuinness a Paul Neurath aj Quine a Ayer. Druhá bola ústredným bodom Wittgensteinovských dní, ku ktorým patril aj Wittgensteinom inšpirovaný koncertný program, výstava viedenskej architektúry a domu, ktorý sám postavil na Kundmangasse vo Viedni, premietanie filmov a napokon aj opačne pôsobiaca hra Thomasa Bernharda *Ritter, Dene, Voss* o návšteve Wittgensteina, psychicky chorého človeka, internovaného v nemocnici v Steinhofe, u jeho sestier. Na konferencii o Wittgensteinovi sa zúčastnili napr. aj Donald Davidson, Eckehart Köhler, Rudolf Haller a dokonca aj Pavel Tichý z Nového Zélandu.

Pôsobil si aj mimo Francúzsku? Kde a kedy?

Rok som pôsobil na Pedagogickej fakulte univerzity Laval v Quebecu, kam ma pozval dekan tejto fakulty Bernard Jasmin v r.1968. Viedol som seminár z dejín matematiky a s Fernandom Lemayom sme viedli spoločný seminár o didaktike matematiky. Fernand je človek celkom výnimočný, matematik, ktorý pestuje matema-

tiku ako poézii. Stále trochu ľutujem že som neostal v Quebecu.

Po obhajobe dizertačnej práce som dostal miesto docenta na univerzite v Tunise, kde som učil tri roky filozofiu vo francúzskom jazyku, zatiaľ čo moji arabskí kolegovia ju učili po arabsky. So študentami som si dobre rozumel. Hoci ich materiálne podmienky sa podobali bratislavským (ak neboli aj horšie), mali do učenia veľkú chuť, brali filozofiu oveľa vážnejšie ako Francúzi. Stále ešte chodím občas do Tunisu na obhajoby doktorských prác svojich žiakov.

Dvakrát som bol v Amerike ako hosťujúci profesor (v Claremonte pri Los Angeles a na štúdijskom pobyte v Berkeley v roku 1985, kde som sa zoznámil s kolegom F.Novosádom). Kratších pobytov bolo veľa, na rôznych konferenciách a seminároch. Mesiac som bol v Hong Kongu, v istom období som často cestoval do Portugalska (moja žena je Portugalka), na semináre do Dubrovníka a inde.

Na čom pracuješ teraz? Môžeš nám prezradiť, čo plánuješ v najbližšej budúcnosti?

Konečne som odovzdal obsiahly bolzanovský rukopis. Okrem príspevkov na rôzne konferencie (tri až štyri ročne) uvažujem o troch prácach. Jedna by mala byť o technológii a o filozofii techniky, druhá o filozofii v strednej Európe za posledné dve storočia (chcel by som ju diferencovať od nemeckej filozofie a poukázať na to, že súčasná analytická filozofia má korene v Prahe, vo Lvove a Grazi), tretia o logických a matematických kontroverziách od Bolzana po Tarského a Quina.

Medzi súčasnou francúzskou a slovenskou filozofiou určite jestvujú nezanedbateľné rozdiely. Ktoré z nich sú najnápadnejšie?

Osou francúzskej filozofie sú dejiny filozofie, lepšie povedané veľkí autori minulosti. V tom zmysle sa zo mňa stal perfektný Francúz: robím filozofiu prostredníctvom klasikov. Manželka hovorí, že som špecialista na mŕtvych, ale pre mňa je mŕtva väčšina z toho, čo sa píše dnes.

Za posledných desať rokov sa francúzska filozofia podstatne zmenila, hoci na univerzitách to neveľmi badať. Ťažisko tvorivej práce sa presunulo do C.N.R.S. a iných inštitúcií. Pestujú sa disciplíny, ktoré v časoch mojich štúdií na Sorbone takmer neexistovali: logika, epistemológia, analytická filozofia. Niekoľko mladých filozofov už študovalo v Amerike. Collège International de Philosophie, čo je problematická inštitúcia, lebo má peniaze, ktoré univerzita nemá, pozýva významných amerických filozofov: Davidsona, Rortyho, Putnama a iných, aj anglických a nemeckých filozofov. V Paríži vládne zasa svetový duch. Nepoznám dostatočne slovenskú filozofiu, aby som mohol porovnávať.

Ako na Teba zapôsobila slovenská filozofická obec po 34 rokoch? Ako hodnotíš jej vzdelanostnú úroveň, rozľadenosť, záujmy a pracovný zápal? V čom vidíš jej najväčšie medzery a nedostatky?

Z Bratislavy som si odniesol dobré dojmy. Slovenskí filozofi možno nepoznajú do detailov platónske dialógy, ani Bratislava sa nedá porovnávať so Stanfordom alebo s Oxfordom, ale našiel som tu snahu o vážnu prácu a rozľadenosť, ktorú by vám mohli rôzne západoeurópske univerzity závidieť. Je zrejmé, že tých štyridsať rokov ztročeného myslenia zanechalo trvalé stopy. Veľa vecí, ktoré boli samozrejmé, lebo filozofia mala poskytovať ideologické základy režimu, teraz samozrejme nebudú, a to

sa bude týkať materiálnych prostriedkov, ako aj postavenia filozofie v spoločnosti. Ďalší potešiteľný fakt je záujem prírodovedcov o filozofiu a o dejiny vedy.

V čom vidím najväčšie nedostatky? Napriek *Antológii*, ktorá je svetovým unikátom, stále chýbajú preklady klasikov, vrátane klasikov 20. storočia. Treba sprísniť výber filozofov na fakultách. Filozofmi z povolania by mali byť len tí najlepší. Posledná poznámka: bude sa treba vyrovnáť s nedávnou minulosťou. Kto iný ako filozof by tu mal byť príkladom?

Myslíš, že niektorí slovenskí filozofi by mohli spolupracovať s francúzskymi? V akej oblasti?

Vo všetkých oblastiach. Predovšetkým v štúdiu klasikov, no aj vo filozofii vedy (René Thom, Jean Petitot, Catherine Chevalley, Françoise Balibar), v dejinách vedy (v tejto oblasti je Francúzsko superveľmoc) a v oblastiach blízkyh hermeneutike a umeniu. Naša skupina, ktorá sa oficiálne zaoberá filozofiou jazyka, no tiež analytickou filozofiou vedy a logiky, tiež uvažuje o spolupráci so slovenskými filozofmi (pripravujeme jedno francúzske číslo *Filozofie*).

Nepomýšľaš na spoluprácu so slovenskými filozofmi? Neuvažuješ o novom, podstatne rozšírenom vydaní výberu z Leibnizových prác? Alebo mieniš u nás uverejniť niečo iného?

Bol som dojatý prijatím v Bratislave, na fakulte aj v Akadémii, nesmierne dojatý. Keby bolo možné vydať podstatne rozšírený nový výber z Leibniza, veľmi rád by som to urobil. U sestry som našiel medzi starými papiermi aj preklad *Monadologie*, ktorý mal vtedy výjsť a ktorý zo strachu, že by ohrozil vydanie celého prekladu Leibniza, v poslednej chvíli vynechali.

Zhovárал sa: *Pavel Cmorej*